

METODİKA: FƏNLƏRİN TƏDRİSİNİN ÜMUMİ MƏSƏLƏLƏRİ

UOT 37.01

Günay Elxan qızı Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

İNTERAKTİV TƏLİMDƏ DİALOQ VASİTƏSİ İLƏ KOMMUNİKATİV BACARIQLARIN FORMALAŞDIRILMASI

Гюнай Эльхан гызы Мамедова
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ПОСРЕДСТВОМ ДИАЛОГА В ИНТЕРАКТИВНОМ ОБУЧЕНИИ

Gunay Elkhan Mammadova
State Pedagogical University of Azerbaijan

THE ARRANGEMENT OF DIALOGUE IN THE FORMATION OF COMMUNICATION SKILLS IN THE INTERACTIVE TRAINING

Xülasə: Məqalədə interaktiv təlimdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasında istifadə olunan dialoq formaları və onların xarakterik xüsusiyyətləri əksini tapıb. Kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasında dialoqun təşkili təlim prosesinin mühüm komponentlərindən biridir ki, bununla şagirdlərdə təbii öyrənmə fəallığı artır. İnteraktiv təlimdə dialoqun tətbiqi ilə şagirdlərdə ünsiyyət bacarığı, başqalarını dinləmə mədəniyyəti, şifahi nitq inkişaf edir.

Açar sözlər: *təlim, metod, tarix, dialoq, müəllim, şagird, interaktiv*

Резюме: Статья содержит формы диалога, используемые при развитии коммуникативных навыков в интерактивном обучении и их характерные особенности. В формировании коммуникативных навыков организация диалога в учебном процессе является важным компонентом и тем самым увеличивает учебную активность у учеников. Благодаря интерактивному обучению учащиеся развивают навыки общения, навыки слушания и устную речь.

Ключевые слова: *обучения, метод, история, диалог, учитель, ученик, интерактивный*

Summary: The article contains dialogue forms and their characteristic features used in communicative skills development in interactive training. Dialogue in the formulation of communicative skills is one of the key components of the learning process, thereby increasing students' natural learning activity. Through interactive training, students develop communication skills, listening skills and oral speech.

Key words: *training, methods, history, dialogue, teachers, students, interactive*

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemindəki inkişaf tendensiyalarının xarakterik cəhətlərindən biri öyrədən və öyrənlərin, valideyn və cəmiyyətin qarşılıqlı fəaliyyətinin əsaslandırılması, intellektual şəxsiyyətin yetişdirilməsidir. Qloballaşma əsərində respublikamızda milli tərəqqinin yeganə yolu elm və təhsilin, müasir biliklərin, intellektual əməyin inkişafından, habelə kompüter və informasiya – texnologiyalarının bütün idarəetmə səviyyələ-

rində geniş tətbiqindən keçir. Bununla əlaqədar təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin, təhsildə məzmunun, müəllim hazırlığı və şagirdlərin hərtərəfli inkişafının böyük əhəmiyyəti vardır. Tarix fənninin tədrisi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq, tarix təlimində kommunikativ bacarıqları formalaşdırmaq, şagirdlərin fənnə olan maraq və meyllərini gücləndirməkdə yeni təhsil konsepsiyası, aparılan çoxsaylı islahatlar böyük önəm kəsb edir. Araşdırmalardan aydın olur ki,

respublika təhsil sistemində son illərdə daxil olan yeni təlim texnologiyalarından, interaktiv təlim metodlarından istifadə tədrisdə geniş tətbiq olunur, öyrənənlərdə böyük maraq doğurur və təlim materiallarının mənimsədilməsinə müsbət təsir göstərir. Daha çox kommunikativliyə, dialoqa əsaslanan interaktiv təlim metodları ümum-pedaqoji və metodoloji baxımdan kifayət qədər tədqiq olunmuş, bu metodlar integrativ təlimdə, ayrı-ayrı fənlərin tədrisində tətbiq olunmuşdur. Şagirdlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşması, interaktiv təlim metodlarından istifadə böyük əhəmiyyətə malikdir. İnteraktiv təlim metodları müəllimlərin iş sistemində bu və ya digər şəkildə daxil olsa da, müəllimlər ondan istifadə işində müəyyən nöqsanlara yol verirlər. Bu nöqsanlar şagirdlərin biliklərinin yüksəldilməsinə, lazımı müvəffəqiyyətlər qazanılmasına bu və ya digər şəkildə mənfi təsir göstərir.

Materiallar üzərində şagirdlərin interaktiv yolla işləməsi, onları müəllimin fikirlərindən asılı olmaqdan ayıraraq, müstəqil işləməyə, sərbəst fikir söyləməyə alışdırır. Materialların öyrədilməsində kommunikativliklə yanaşı, dialoji qarşılıqlı təmasa əsaslanan interaktiv təlim metodlarından fərdi, cütlərlə, qruplarla və kollektiv şəkildə istifadə həmin materialların hafizədə möhkəmlənməsinə, uzun müddət yadda qalmasına şərait yaradır. Fəal metod müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı fəaliyyətinə əsaslanır, kommunikativ bacarıqların formalaşmasına təkan verir. İnteraktiv metod fəal təlimdən fərqli olaraq, təlim prosesində təkcə müəllimlə şagird arasında deyil, habelə şagirdlərin özləri arasında dominant rolunu oynayır. İnteraktiv dərslərdə müəllimin rolu şagirdlərin fəaliyyətini dərslərin məqsədlərinin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirməkdən ibarətdir. Burada müəllim fasilitator, şagird tədqiqatçı rolunda olur. Problemlə situasiyanın yaradılmasından sonra tədqiqata cəlb olunmuş şagirdlər mənbələri tənqidi cəhətdən qiymətləndirir, nəticələr çıxarmağı və onları əsaslandırmağı, müqayisələr aparmağı, mövqeyini müdafiə etməyi bacarırlar. Şagirdlərin yerinə yetirdiyi interaktiv tapşırıq və çalışmalar isə dərslərin əsasını təşkil edir (1, 144).

Tarixin tədrisində fəal-interaktiv təlim metodlarının xarakterik xüsusiyyətləri ilk növbədə, diqqətin şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasına

yönəldilməsi, müəllimin təlim fəaliyyətinin əlaqələndiricisi, şagirdlərin isə məsləhətçisi və köməkçisi kimi çıxış etməsi, problemin həlli prosesində şagirdlərin fəal tədqiqatçı olması, bilik və bacarıqların şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi, müəllim-şagird, şagird-şagird arasında əməkdaşlıq üçün dialoji şəraitin yaranması və dərslərin integrativ təşkilinə üstünlük verilməsidir. Hazırkı dövrdə bütövlükdə təlim prosesi fənnin ümumi təlim nəticələrinin reallaşdırılması istiqamətində təşkil edilməsidir. Hər bir sinfin, bütövlükdə isə fənnin ümumi təlim nəticələrinə nail olunması təlimin təşkili forma və üsullarının nə dərəcədə uğurlu seçilməsindən asılı olacaqdır. Fənnin ümumi təlim nəticələrinin həll edilməsi bilavasitə şagirdlərin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Hər hansı bir nəticə şagirdin fəaliyyətinin nəticəsidir. Ona görə də təlim prosesi elə təşkil olunmalıdır ki, şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarının və çoxşaxəli qabiliyyətlərinin inkişafına şərait yaratmış olsun. Hazırkı dövrdə şagirdlərin fəallığına geniş imkan yaranandan, kommunikativ və fərdi bacarıqların qazanılmasına stimül verən interaktiv metodun köməyi ilə müsbət nəticələr əldə etmək olar. Ona görə də Azərbaycan tarixi və ümumi tarix fənninin ümumi təlim nəticələrinə nail olunması üçün müasir tədris metodlarından istifadə edilməsi zəruri hesab edilir (2, 13).

Təlimin səmərəli olması, məqsəd və məzmunu onun hansı formada təşkil olunmasından çox asılıdır, çünki məzmun formanı müəyyən edir və onunla reallaşır. Buna görə də interaktiv təlimdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasında təlimin səmərəli formalarının seçilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Təlimin təşkili forması, fəaliyyətin təlim prosesində mühüm komponentlərindən biridir. Forma təlim işinin müəllim və şagirdlərin müəyyən qaydada və rejimdə cərəyan edən birgə fəaliyyətinin zahiri ifadəsidir. Məsələnin birgə həlli gedişində özünün və qrup üzvlərinin fikirlərini, imkanlarını və təcrübələrini və bundan qarşılıqlı faydalanmaq məqsədi ilə hər bir şagird müzakirələrdə və qrupun işində işlə təmin edilməlidir. Təlim prosesində bütün şagirdlərin müxtəlif nöqtəyi-nəzərlərini ələ almaqla, dialoji təlim fikir müxtəlifliyinə, tədrisin məzmununu daha da təkmilləşdirməyə

İnteraktiv təlimdə dialoq vasitəsi ilə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması

imkan yaradır, nəticə çıxarma prosesinə müsbət təsir edir (3, 363).

Dərsin müəllim - şagird dialoqu əsasında interaktiv təlim ruhuna uyğun təşkili keçirilən mövzunun sinfin əksəriyyəti tərəfindən yüksək səviyyədə mənimsənilməsinə şərait yaradır (4).

İnteraktiv təlimdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasında istifadə olunan dialoq formalarından biri sual-cavabdır. Xüsusilə müəllim şagirdi yeni məfhumları öyrətdiyi və ya şagirdlərin öyrəndiyi məlumatları daha yaxşı anlamağa, dərk etməyə çalışdığı zaman bu metoddan istifadə edir. Tədris prosesində, əsasən, müəllim söhbət metodundan istifadə etdikdə, şagirdlərdə müəyyən suallar yaranır. Sual vermənin bir sıra üstünlükləri vardır; sual vermə nəticəsində şagird hansısa bir anlayışla, məlumatla bağlı anlaşılmazlığı aradan qaldıra bilər; şagirdlərdə yetəri qədər olmayan məlumatları təkmilləşdirmək imkanı yaranır; şagirdləri nəzərdə tutduqları mövzu haqqında daha geniş məlumatlar almağa təşviq edir; şagirdlər digərlərinin suallarına verilən cavablardan da məlumat və informasiya toplaya bilərlər. Müəllim bütün bunları nəzərə alaraq, şagirdləri sual verməyə stimullaşdırmalı və tədris prosesində zaman yaratmalıdır. Ardıcıl suallar vardır ki, əsasən müəllim tərəfindən ilkin suala cavab verildikdən sonra şagirdlərə ünvanlanır. Ardıcıl suallar şagirdin öz suallarını daha aydın, səlis və daha dəqiq hazırlanması və onu ifadə etməsinə yardım edir. Bu sual və cavabda müəllim şagirdə təkrar-təkrar sual verməklə onun araşdırma və təhlil apararaq öz fikrini daha da dolğunlaşdırıb cavab verməsinə çalışır, buna imkan yaradır.

Müzakirə hər hansı bir mövzu və ya problem haqda keçirilən dialoq formasıdır. Fəal təlimdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasında, qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün müzakirələrdən çox istifadə olunur. Bu zaman müəyyən mövzu verilir, hər kəs öz fikir və mülahizələrini söyləyir. Hər kəsin öz fikrini bildirməsinə (başqalarının fikrini təkrar etməməklə) şərait yaradılır. Fikirlərin əsaslandırılmasına, başqalarının fikirlərinə münasibət bildirərkən obyektivliyə əməl olunmasına diqqət yetirilir. Müzakirə-şagirdlərdə dialoq aparma bacarığını təcrübədən keçirməyə imkan verir; qarşılıqlı ünsiyyətə yardım göstərir; fəal dinləmə mədəniyyətinin formalaşdırır (5, 77).

Beləliklə, son tələbatlara uyğun olaraq gələcəkdə daha yüksək səviyyəli, intellektual və daha aktiv gənclərin olması üçün onlarla fəal idraki təlimin aparılması, onlarda kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması, dialoji-məntiqi təlimin tətbiqi, ictimaiyyətdə intellektual şəxsiyyətin formalaşması üçün tədrisdə fəallığın artırılması çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İctimai fəallıq şəxsiyyətin əxlaqi ləyaqəti, insanların ictimai dəyərlərinin meyarlarından biri kimi, onun vətəndaşlıq yekdilliyi kimi qiymətləndirilir.

Problemin aktuallığı. İnteraktiv təlimdə dialoqun təşkili təlim prosesinin mühüm komponentlərindən biridir.

Problemin elmi yeniliyi. İnteraktiv təlimdə dialoqun tətbiqi ilə şagirdlərdə təbii öyrənmə fəallığı artır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. İnteraktiv təlimdə dialoqun tətbiqi ilə diqqət şagirdin şəxsiyyətinin formalaşdırılmasına, bilik və bacarıqların şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsinə yönəlir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Azərbaycan tarixi fənni üzrə təhsil proqramı (Kurikulumu), (V-XI siniflər), Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı, 2013. <http://82.194.5.14/images/kurikulumTam/umumi%20tarix.pdf>
2. "Təhsil problemləri" qəz., . 2014, 15 mart
3. Əmirov M.M. Tam orta məktəblərdə tarixin fəal-interaktiv təlimi metodikası: Dərs vəsaiti. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2011.
4. <http://www.muallim.edu.az/www.old/arxiv/2012/08/22.htm>
5. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2015.

E-mail: gunay.mmmmdova@inbox.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. M.M. Əmirov, dos. Q. Bəşirov*

Redaksiyaya daxil olub: 09.03.2018